

Retrobar els furs

EL TEMPS

Representació del rei Jaume I, pare dels Furs atorgats al Regne de València.

Aquest 25 d'abril, 302 anys després de la derrota a la batalla d'Almansa, els valencians tenen una raó per estar esperançats. La recuperació del dret foral valencià, derogat pel decret de Nova Planta, avança, i a poc a poc el País Valencià es va equiparant al Principat i a les Illes.

Imagineu-vos que després d'un terratrèmol heu de bastir-vos de nou una llar, un cau adaptat a les noves necessitats però que tinga l'essència d'aquell que va ser arrabassat per la força de la terra. Sobre els mateixos fonaments, haureu d'alçar de nou les bigues, les parets mestres i les mitgeres i després, si de cas, condicionar-ho per convertir-ho en un lloc on viure. El procés de reconstrucció no és gaire diferent del que qualsevol nació ha d'emprendre després d'un anorreament de segles. Com a la casa, cal reconstituir l'estructura bàsica i sobretot alçar les parets mestres que sostenen la nova llar. Al País Valencià, un territori que ara fa 302 anys va perdre de dret la seua integritat lingüística, nacional i legislativa, s'havien alçat fins ara alguns dels murs que, com la llengua o les institucions polítiques, havien estat enderrocats. Mancava, però, una peça per a encaixar-ho tot: la recuperació del Furs, el dret foral que fou atorgat per Jaume I l'any 1238 i que Felip V va derogar el 1707 amb el decret de Nova Planta i amb paraules ben clares: "abolir y derogar enteramente todos los referidos fueros hasta aquí observados en los referidos Reynos de Aragón y Valencia; siendo mi voluntad que éstos se reduzcan a las leyes de Castilla".

Ara, tanmateix, la paredassa que amb tanta determinació va voler convertir en runa Felip V torna a dreçar-se. I si bé encara no és acabada, s'ha avançat com mai fins ara. Per primera volta, el voluntarisme amb què havien treballat els partidaris de la recuperació dels furs ha deixat pas a una feina estructurada i amb suport oficial i legal que dona els primers fruits. Fet i fet, desemboca en un potent moviment que ha de tornar a la vida el dret foral valencià i, de passada, omplir un buit històric que alguns, amb bona dosi d'altruisme i pocs mitjans, intentaven reblir des de final de la dècada dels 70. El tomb de 180 graus que el procés ha emprès cal atribuir-lo a l'impuls que, en matèria de recuperació de dret foral, va donar la reforma de l'Estatut aprovada el 2006. Amb tots els seus defectes, el text pactat pel PP i el PS-PV-PSOE atorgava a la Generalitat la potestat d'emprendre la recuperació i l'actualització dels Furs (per a saber

la cronologia del procés, consulteu el gràfic de les pàgines següents). El president de la Generalitat Valenciana, Francisco Camps, en va fer bandera i, d'aleshores ençà, una comissió de codificació formada per advocats, registradors, notaris, catedràtics i professors d'universitat treballa en aquesta direcció. De moment, ja s'ha aprovat la llei de règim econòmic matrimonial (LREM) i s'ha presentat l'avantprojecte d'una nova llei de successions (LS). Sobre la taula dels membres de la comissió de codificació civil valenciana –nom tècnic de l'equip– hi ha encara pendents la redacció de la llei de dret patrimonial valencià i de custòdia compartida.

A efectes pràctics, tant la LREM com la LS introdueixen canvis ben significatius en la vida quotidiana. Des de l'1 de juliol, per exemple, i gràcies a la LREM, tots els nuvis que contrauen matrimoni ho fan sota el règim de separació de béns i no de guanys. I si, com és previst, s'aprova la llei de successions, es modificaran les proporcions que legalment han de deixar en herència els pares als fills. Aquests dos exemples mostren que la recuperació del dret foral valencià té implicacions en la nostra vida quotidiana molt més importants que no sembla a primer cop d'ull. Per a Serafín Castellano, conseller de Governació de la Generalitat Valenciana, que és qui comanda tot el procés des del Palau de la Generalitat, “la recuperació del dret foral no és una simple qüestió d'orgull històric, sinó de donar resposta a realitats i necessitats concretes”.

Més enllà de les qüestions pràctiques, però, el reviscolament dels Furs té un valor molt més transcendent, tal com reconeixen un bon grapat d'historiadors, polítics i juristes. Per a Vicente Domínguez Calatayud, coordinador de la comissió de codificació, el dret civil “conté el mapa genètic d'un poble, descriu la seua història i ens parla de la seua idiosincràsia amb tanta força i precisió com la llengua d'aquest poble”. Per això, va apuntar Domínguez Calatayud en una intervenció requerida per les Corts amb motiu del debat sobre la reforma de l'Estatut, “la reintegració als valencians del que fou el seu dret civil foral, degudament actualitzat i ajustat als valors i principis del nostre bloc de

constitucionalitat, faria que els valencians ens retrobàrem amb una bona part de la nostra identitat perduda o abolida. D'aquesta manera, s'aprofundiria la nostra condició de poble, de nacionalitat històrica”. Per a Serafín Castellano, la recuperació del dret foral significa “la reparació d'una enorme injustícia històrica”. “L'ordenament jurídic sota el qual ens havíem regit durant més de tres segles fou abolit –explica el conseller a EL TEMPS– i fórem sotmesos a un ordenament, el castellà, totalment estrany per a nosaltres, que ni responia als nostres interessos econòmics ni a les nostres particularitats històriques, socials i culturals.”

Paral·lelament al procés de recuperació identitària per als valencians, l'actualització del dret foral valencià té una segona conseqüència: l'equiparació del dret civil valencià al del Principat i les Illes, cosa que fa palès el jonc comú del qual provenen tots tres territoris. Aspectes com ara la separació de béns en casar-se, els pactes de germania, la servitud de pas o l'any de plor i la tenuta són des d'ara elements compartits entre el Principat, les Illes

Serafín Castellano: “Durant més de tres segles, hem estat sotmesos a un ordenament, el castellà, totalment estrany per a nosaltres”

i el País Valencià. Com explica Enric Solà, membre de l'antic Observatori de Dret Civil Valencià, “en qüestions jurídiques, la ratlla del riu Sénia és també inadequada i inoperant”. “Fent una ullada al dret del País Valencià, les Illes i el Principat –assenyala–, t'adones que les institucions i les regulacions es repeteixen. Això és perquè és un dret nacional comú.”

Orfes 'por derecho de conquista'.

Però, per què el País Valencià ha estat orfe de dret foral durant tant de temps, quan a les Illes i al Principat és vigent? Anem a pams. Quan l'any 1237, Jaume I albira la possibilitat real de conquerir València encomana als seus juristes la redacció d'un nou cos legislatiu per a aquell territori. Aquests es posen a treballar per donar forma a allò que, en paraules de Domínguez Calatayud, és “des d'una perspectiva científica i tècnica el més perfecte dels drets civils dels regnes i territoris de la Corona d'Aragó”, i un dels més moderns d'Europa. El nou text legislatiu, format inicialment per 1.500 articles, poa en la tradició erudita de l'època, el dret romà justinianeu recopilat a Bolonya al segle XII, i abraça totes les esferes de la vida, des les normes processals o penals fins al dret administratiu, civil o mercantil. València ja tenia els seus Furs.

El codi legislatiu regulà la vida dels valencians durant prop de 500 anys, fins que el 1707 Felip V va promulgar el decret de Nova Planta després de la desfeta d'Almansa. La resta de lleis pròpies dels territoris de la corona catalano-aragonesa també quedaren derogats. A partir d'aquell moment, entrava en vigor el dret castellà.

En aquesta política prosriptora, el País Valencià fou, però, el territori més castigat. Perquè si a la resta de territoris van continuar vigents quasi ininterrompudament els seus drets forals, en el cas valencià el decret de Nova Planta va perpetuar una orfenesa legislativa que ja fa tres segles que du-

Què canvia? On convergim?

Novetats de les lleis i aspectes que també són presents a Catalunya i a les Illes.

LLEI DE RÈGIM ECONÒMIC MATRIMONIAL

■ **Separació de béns.** Fins ara, qualsevol parella que es casara ho feia sota el règim de guanys. Amb la nova llei, s'instaura la separació de béns, segons la qual les propietats, riqueses i diners de cada cònjuge són separats. La separació de béns procedia del dret romà i és present al Principat, les Illes i el País Valencià, i als països anglosaxons. Fins a l'entrada en vigor de la llei, el 75% dels matrimonis anaven a cal notari per canviar el règim de guanys. Des que la llei és vigent, només el 2,9% ha signat capítols matrimonials.

■ **Donacions per raó de matrimoni.** Els cònjuges poden fer donacions a favor de l'altre en consideració del matrimoni.

■ **Llibertat de pactes.** Els cònjuges, al marge d'allò acordat, poden acomplir entre ells qualsevol mena d'actes i negocis jurídics.

■ **Germania.** Permet la comunitat conjunta de béns, pactada entre els esposos en capítols abans de contraure matrimoni, en casar-se o una volta casats. La germania pot comprendre tots els béns o bé una part.

■ **Feina de casa.** En la liquidació del règim econòmic matrimonial, la feina de casa és susceptible de compensació econòmica com a modalitat de contribució a l'alçament de les càrregues matrimonials. El concepte de feina de casa no s'entén exclusivament com a feina domèstica, sinó que comprèn la cura de gent gran, fills o discapacitats, a més de la col·laboració no retribuïda o no prou retribuïda que un dels cònjuges presta a l'altre en exercici de la seua activitat empresarial o professional.

■ **Violència masclista.** El cònjuge és privat de certs drets quan és declarat responsable de la mort dolosa de l'altre cònjuge i hi ha una sentència que ho avala.

■ **Habitatge habitual.** Siga quin siga el règim econòmic del matrimoni, per a disposar d'algun dret sobre l'habitatge habitual de la família o sobre els mobles d'ús ordinari el cònjuge titular necessita del consentiment de l'altre.

LLEI DE SUCCESSIÓ

■ **Llegítima.** La nova llei atorga més flexibilitat al testador per decidir la destinació de la seua herència. Fins ara, la llei obligava a dedicar 2/3 de l'herència als fills (1/3 de legítima i 1/3 de millora) i només 1/3 era de lliure disposició. Amb la nova llei, la llegítima és 1/4 de l'herència quan es tinguen un o dos fills i 1/3 quan se'n tinguen més de dos. El sistema de llegítima és paregut a les Balears.

■ **Patrimoni empresarial.** Fins ara, els negocis familiars, en morir el propietari, havien de repartir-se entre tots els fills equitativament. Ara els autònoms, si ho volen, poden deixar l'empresa

ra. Això fa que el País Valencià es trobe amb un greuge comparatiu respecte a la resta de comunitats autònomes amb dret foral propi. Galícia, País Basc,

Navarra, Aragó, Principat i Balears tenen vigents els seus drets històrics. Per contra, el País Valencià, un territori que s'havia regit durant 500 anys per

una de les legislacions més modernes d'Europa, ha viscut sota els paràmetres castellans imposats per Felip V durant quasi 500 anys.

La lenta recuperació dels furs

■ **1707**
L'any 1707, el decret de Nova Planta va derogar el dret foral valencià, vigent des que havia estat atorgat per Jaume I l'any 1238. A partir d'aquell moment, el País Valencià es regí pel dret civil castellà. Des de la dècada dels 70 del segle XX, la feina d'historiadors i llicenciats en dret permet de recuperar, a poc a poc, un llegat 300 anys silenciats.

■ **1970**
Arcadi Garcia i Sanz, especialista en dret medieval, en col·laboració amb Germà Colom, publica el

primer volum d'una edició crítica d'*Els Furs de València*.

■ **1982**
Aprovació de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, que reclama en cinc articles la potestat de les Corts valencianes de recuperar, actualitzar i

modificar el dret civil valencià. Però el govern de Joan Lerna no avança en aquesta matèria.

■ **1992**
El Col·legi d'Advocats de Sueca

fa públic el seu "Manifest pel Dret Civil Valencià".

■ **1997**
La Generalitat, governada pel Partit Popular, decideix de crear una comissió interdepartamental per a estudiar els costums històrics valencians.

■ **2000**
Presentació de les conclusions de la comissió interdepartamental.

■ **2002**
Creació de l'Observatori de Dret Civil Valencià: tenia l'objectiu de rastrejar en la societat valenciana la pervivència de costums que pogueren considerar-se com a dret civil Valencià, sobretot en l'àmbit agrícola.

només a un dels seus hereus. En el cas d'una societat mercantil, se'n pot atribuir el control a un sol fill. Aquest nou ordenament és semblant a la figura de l'hereu de Catalunya, el fill, sovint el major, que hereta indivís el patrimoni immoble.

■ **La cambra.** Dret dels vidus a gaudir dels béns mobles d'ús ordinari.

■ **L'any de plor.** Dret dels vidus a gaudir de l'habitatge durant l'any següent a la mort de l'altre membre de la parella. Aquesta figura també existeix a Catalunya.

■ **Ordre de repartiment.** Tenen preferència els fills, cònjuges, familiars col·laterals i, en última instància, la Generalitat, i no l'estat com fins ara.

■ **Causas per a desheretar.** Els pares poden deixar sense herència, llevant la legítima, els fills que els abandonen.

■ **Modalitats testamentàries.** Es recuperen noves modalitats de testament. El de *paraula o nuncupatiu* permet de llegar de viva veu davant testimonis.

Tres segles han hagut de passar perquè al País Valencià tornara a vigir la llei que un dia va atorgar Jaume I. Per al conseller Serafin Castellano, "poder

legislar avui en matèria de dret foral implica recuperar el rang de territori foral que en justícia ens correspon". La força que des de l'aprovació de l'Estatut ha pres el revifament del dret històric dels valencians s'ha trobat malmesa, però, per la negativa del govern espanyol a afegir-se al consens polític i cívic al voltant d'aquesta qüestió. Poc després de l'entrada en vigor de la llei de règim econòmic matrimonial valencià, l'executiu de Zapatero va presentar un recurs d'inconstitucionalitat contra la totalitat de la norma, perquè considerava que envaïa competències estatals. El recurs presentat a Madrid deixa en una posició molt incòmoda un segment del PSPV-PSOE que històricament ha estat sensible a la recuperació del patrimoni dels valencians. Des de les files socialistes, de fet, reconeixen que l'oposició a la LREM és un error perquè alimenta el victimisme i converteix un element originàriament innocu en material explosiu.

Per a Serafin Castellano, la posició del govern socialista és "contradictòria". "Resulta paradoxal que el govern central, que va aprovar l'Estatut de la Comunitat Valenciana que reconeix la competència de la Generalitat per a legislar en matèria de dret foral de manera clara i inequívoca, haja recorregut contra una llei que es limita a desenvolupar aqueixa competència", explica. Per a Joan Tamarit, degà del col·legi d'advocats de Sueca i un dels que primer va prendre posició a favor de la recuperació del dret foral valencià, "la qüestió de fons és si la Generalitat té dret civil

El govern espanyol ha presentat un recurs contra la primera llei que recupera el dret foral

o no i capacitat legislativa pròpia". D'una altra banda, Enric Solà opina que el recurs d'inconstitucionalitat és "fruit de la picabaralla entre partits" i "no té cap possibilitat de prosperar". Tot esperant que el Tribunal Constitucional s'hi pronuncie, les espurnes que van saltar entre govern espanyol i Generalitat en presentar-se el recurs semblen haver-se apagat. Fa mesos que negocien per arribar a un compromís que satisfaga totes dues parts. L'acord implicaria eliminar del text original els punts que des de Madrid es consideren inconstitucionals, però sense que això afecte l'essència de la norma. Les modificacions, apunten des de la conselleria de Governació, "no serien de caràcter substancial, de manera que l'essència del nostre dret foral, ço és, el règim de separació i la germania, quedarien absolutament indemnes". Perquè, com apunta Joan Tamarit, "els furs ens donaren uns extraordinaris fonaments. Ara es tracta de recuperar-los i actualitzar-los". Al cap i a la fi, tota pedra fa parell...

Violeta Tena

■ 2004

Creació de la comissió de codificació civil valenciana. Tenia per funció l'"elaboració de propostes de creació, modificació i desenvolupament de disposicions normatives relacionades amb el dret civil valencià, amb la finalitat de recuperar l'antic dret foral valencià i plasmar-lo en un futur codi civil valencià".

■ Abril del 2006

Aprovació de la reforma de l'Estatut Valencià, que estableix això: "La competència exclusiva sobre

el dret civil foral valencià s'exercirà, per la Generalitat, en els termes establerts per aquest Estatut, a partir de la normativa foral de l'històric Regne de València, que es recupera i actualitza, a l'empara de la Constitució espanyola".

■ Març del 2007

Promulgació de la llei de règim econòmic matrimonial valencià (LREM).

■ Març del 2008

El govern espanyol presenta un recurs d'inconstitucionalitat contra la LREM davant el Tribunal Constitucional (TC).

■ Abril del 2008

El TC suspèn l'aplicació de la LREM.

■ Juny del 2008

El TC acorda alçar la suspensió de l'aplicació de la LREM, mentre el ministeri espanyol d'Administracions Públiques i la Generalitat negocien una eixida.

■ Abril del 2009

Presentació de l'avantprojecte de la llei de successions.

